

Nepostojanje hrvatske kazališne enciklopedije, bez sumnje, jedna je od bolnih praznina naše sveukupne kulture o kojoj naprosto moramo početi misliti i govoriti ako želimo kompetentne stručnjake navesti na djelovanje.

Časopis "Glumište" pozvao je pet uglednika (akademik Nikola Batušić, dr. Branko Hećimović, prof. dr. Boris Senker, Marijan Radmilović i akademik Dalibor Brozović) koji su svojom profesijom vezani ili za kazalište ili za leksikografiju da u anketi od samo tri pitanja iskažu svoje stavove o (ne)postojanju hrvatske kazališne enciklopedije.

Usto smo prof. dr. Anti Peterliću postavili tri pitanja vezana za njegov rad na *Filmskoj enciklopediji*, vjerujući da bi njegovo iskustvo moglo biti dragocjeno kazališnim znanstvenicima.

Nadamo se da će naša inicijativa navesti mjerodavne da što prije porade na pripremnim radnjama za pokretanje *Kazališne enciklopedije* te na njezinoj realizaciji.

Uredništvo

anketni list

№

1

naslov:

TREBA

prire dili: Miro Gavran i Źeljka Turćinović
fotografija: Tanja Kljajić

pitania

№ 1

1. Što mislite o činjenici da hrvatska kultura ima *Filmsku enciklopediju* a još uvijek nema *Kazališnu enciklopediju* kad je općepoznata da tradicija kazališne umjetnosti na ovim prostorima koja je neprijepot dulja od filmske?

№ 2

2. Što je potrebno učiniti da se pokrene *Kazališna enciklopedija*? bi, po Vašem mišljenju, trebao biti nositelj toga projekta i koji znanstvenika bi trebao činiti uredništvo *Enciklopedije*?

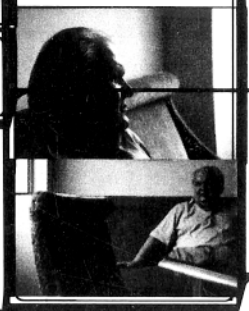
№ 3

3. Jeste li se, Vi osobno, spremni angažirati oko pokretanja *Kazališne enciklopedije* i ako jeste, na koji način?

Ime i prezime:

Branko Hećimović

ovdje staviti sliku

№

1

№

2

To da mi, Hrvati, imamo *Filmsku enciklopediju* a nemamo *Kazališnu* posve mi je logično i razumljivo, pogotovo ako polazimo od pretpostavke da bi ta *Kazališna enciklopedija* o kojoj se izjašnjavamo trebala biti zapravo *Hrvatska kazališna enciklopedija*. Dobro nam je poznato također da je Peterličeva *Filmska enciklopedija* sveopća, odnosno svjetska, a znamo i da se mnogo više ljudi u Hrvatskoj kao i u cijelom svijetu zanima za film nego za kazalište neovisno o tome kad se javljaju začeci kazališne umjetnosti a kad filmske.

Za kazališnu enciklopediju, koja bi obuhvaćala sveukupnu svjetsku kazališnu povijest, važnija kazališta, profesije i pojedince, razdoblja i pojmove, koja bi, dakle, sadržajno mogla barem uvjetno konkurirati, primjerice, glasovitoj *Enciklopediji dello spettacolo* ili *Teatralnoj enciklopediji*, nemamo niti stručnjake, a niti novca i tržišta. Sasvim je drugo pitanje, nije li današnjoj hrvatskoj kulturi, današnjim hrvatskim kazališnim, književnim i glazbenim djelatnicima, znanstvenicima, nastavnicima i novinarima, studentima i školarcima, kao i svim ljubiteljima kazališta, nužno potreban kazališni leksikon. Mislim da jest i da o tome nema i ne može biti nikakve dvojbe.

Potrebu pak za izdavanje *Hrvatske kazališne enciklopedije*, koja bi po svemu bila pandan *Enciklopediji hrvatske umjetnosti* u kojoj su zastupljene sve grane nacionalne likovne umjetnosti, nameće već sama dugotrajna, bogata i razgranata tradicija hrvatske kazališne umjetnosti. Ne čudi stoga da i ideja o izdavanju *Hrvatske kazališne enciklopedije* nije nova.

Hrvatsko narodno kazalište kao matično, nacionalno kazalište i kao jedan od glavnih i najustrajnijih izdavača kazališne literature u nas već je u dva tri navrata iniciralo razgovore o mogućnostima izrade i objavljivanja *Hrvatske kazališne enciklopedije*. Prije svega nekoliko godina razgovarano je tako i s predstavnicima Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" kao i s predstavnicima nekadašnjeg Akademijinog Zavoda za književnost i teatrologiju kao zajedničkim potencijalnim nositeljima takvog projekta. Spoznaja, međutim, da je u postojećim ratnim uvjetima nemoguće unaprijed osigurati stalni dotok novca i organizirati normalni rad na *Enciklopediji* u svim nacionalnim kazališnim središtima, kao i dilema nije li u takvoj situaciji kakva je bila ispravnije namjesto *Hrvatske kazališne enciklopedije* početi pripremati novu *Enciklopediju Hrvatskoga narodnog kazališta*, ubrzo su ugušili te razgovore i učinili ih bespredmetnima. Ostale su samo neke zabilješke i zamisli.

Hrvatska kazališna enciklopedija može se pokrenuti, izraditi i objaviti samo pod uvjetom da se tretira kao nacionalni znanstveni i kulturni projekt, koji će zajednički usvojiti, podržati i financirati Ministarstvo znanosti i Ministarstvo kulture. Nositelji pak tog projekta trebali bi biti Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU, koji bi se u tom slučaju morao kadrovski osnažiti. Naravno postavlja se odmah pitanje - zašto bi upravo Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU mogli i trebali biti glavni nositelji projekta? Odgovor je razmjerno vrlo jednostavan - Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" ima ugodnu organizaciju i mrežu suradnika, a njegovi djelatnici znanje i iskustvo u realizacijama leksikografskih projekata. Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", nadalje, raspolaže i s opsežnim abecedarijima istaknutih osoba iz hrvatske povijesti, pa tako i iz kazališta, a ima i mnogo prikupljene građe. Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU pak jedini je u novijoj povijesti ostvario jedno enciklopedijsko općenacionalno teatrografsko izdanje (*Repertoar hrvatskog kazališta 1840-1860-1980*), a sada upravo dovršava i treću knjigu iz istog niza repertoarnih konstrukcija. Radeći na ovim izdanjima, kao i na organizaciji znanstvenih savjetovanja u sklopu Krležinih dana u Osijeku, Odsjek je uspio okupiti oko sebe brojne suradnike iz gotovo svih hrvatskih kazališnih središta. Takva usmjerenost djelovanja Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU, kao i činjenica da se u njegovu sastavu nalazi Muzejsko kazališna zbirka, jedna od najvećih u ovom dijelu Europe, i da se u toj zbirci čuva građa za više od četiri tisuće kazališnih umjetnika i - u većoj ili manjoj količini - za gotovo sva hrvatska kazališta, čine Odsjek nezaobilaznim u svim razgovorima i kombinacijama oko *Hrvatske kazališne enciklopedije*.

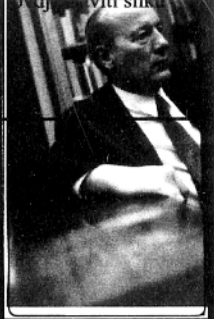
Imenovanjem Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" i Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU kao potencijalnih glavnih nositelja projekta *Hrvatska kazališna enciklopedija* ne osporava se, dakako, mogućnost da se u realizaciju projekta uključe i neke druge institucije.

Pitanje kruga znanstvenika koji bi činio uredništvo, kao i kruga glavnih suradnika, nerazlučivo je vezano za shvaćanje kakva bi zapravo trebala biti ta priželjkivana *Hrvatska kazališna enciklopedija*. Jasno je da ona ne smije biti zagrebocentrična nego croatocentrična, da se ne može unaprijed davati prednost ni jednom kazalištu a niti bilo kojem njegovu članu zato jer je u tom kazalištu djelovao, i da se poštopoto mora naći ravnoteža između kazališta različitih namjena, izraza i ustrojstva, kao i između različitih kazališnih profesija.

№

3

Iz svega što sam odgovorio na prva dva upita, nazire se i moj odgovor na treći. No kako nakon ove ankete "Glumišta" sve ne bi ostalo samo na odgovorima, predlažem uredništvu da poslije objavljivanja ankete sazove na konkretni razgovor oko pokretanja *Hrvatske kazališne enciklopedije*, koji se zatim također može objelodaniti u "Glumištu", sve anketirane ali i sve apostrofirane u odgovorima uključujući i predstavnike apostrofiranih ministarstava i ustanova. Spreman sam ne samo sudjelovati u tom razgovoru, nego i sudjelovati u njegovu pripremanju.

ime i prezime:

Nikola Batušić

№

1

1. Hrvatska je kazališna povijest - bez ikakve dvojbe - zavrijedila nacionalnu kazališnu enciklopediju. Hvalevrijedno je što imamo *Filmsku enciklopediju* (za koju je ponajviše zaslužan kolega prof. dr. Ante Peterlić), pothvat realiziran u Leksikografskom zavodu "Miroslav Krleža", ali, moram priznati, da iz te ugledne institucije nikada, zapravo, nije potekla konkretna zamisao o *Kazališnoj enciklopediji*. Bilo je razgovora, sugestija, blagih poticaja i neformalnih dogovora, no, do stvarnih početaka rada nikada nije došlo. Nije sporno da hrvatska, ne samo kazališna kultura, zavređuje *Kazališnu enciklopediju* (nazovimo je, za početak, tim "radnim naslovom"). Znamo kako se od početka 11. st. razvijao teatarski život na ovim prostorima i bila bi neoprostiva pogreška ove (moje) generacije kada našu glumišnu povijest, njezine najistaknutije predstavnike i njihovo dioništvo u stvaranju ne samo nacionalne, nego i europske kazališne kulture ne bismo - u okvirima enciklopedijski uvriježenih i u našim, nacionalnim parametrima provjerenih znanstvenih standarda, valorizirali i na taj način kodificirali. Činjenica da je "filmska" vremenski pretekla, nadam se buduću "kazališnu" enciklopediju, ne bi za teatrologe različitih profila trebala biti otežavajuća okolnost, niti ljubomorom osjenčana zapreka. Naprotiv, pobuđujući poticaj!

№

2

2. Pokretanje enciklopedijske edicije nije jednostavno. Valja, najprvo, pronaći izdavača. I to izdavača s čvrstim jamstvima koji će se obvezati na financiranje pripremnih, i u takvu pothvatu prijeko potrebnih radova. Takav će izdavač morati verificirati glavnoga urednika, uredništvo i urednike pojedinih struka (razumljivo je kako jedna ozbiljna enciklopedija mora imati urednike za dramu, glazbeno kazalište, balet, scenografiju i kostimografiju, teatrologiju, kazališne publikacije svake vrste i dr.). Neki od hrvatskih teatrologa imaju određenih iskustava s *Enciklopedijom HNK* (Zagreb, 1969.), koja je, međutim, omeđena vremenskim granicama (počinje tek 1895., otvorenjem nove, Miletićeve kuće) i u oblikovanju natuknica ne slijedi današnje uvriježene i, rekao bih, leksikografski propisane standarde. No, bez obzira na neke nedostatke, ovo izdanje može poslužiti jednim od temelja za novu, "pravu" *Enciklopediju*.

Na pitanje tko bi mogao biti nositelj projekta *Kazališne enciklopedije* odgovaram dvojako. S jedne strane je izdavačko-materijalni aspekt pothvata. To se pitanje može riješiti dogovorom između zainteresiranih izdavačkih kuća i, možda, Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža", koji posjeduje iznimno vrijednu "logističku" bazu. Bez nje je, danas, suvremenu enciklopediju nemoguće dolično znanstveno uobličiti (bibliografski podatci, dosadašnje obradbe pojedinih ličnosti koje su kao nacionalne vrednote ušle u druge edicije ovoga zavoda, fototeka i dr.). Na drugoj je strani, međutim, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, koji u svom kazališnom segmentu čuva neprocjenjivu, jedinstvenu i za enciklopediju nenadomjestivu građu o svekolikome hrvatskom glumištu. U tom su Zavodu, zahvaljujući kolegi dr. Branku Hećimoviću (svjesno ili ne, ali to u ovom trenutku nije bitno), obavljene predradnje za početak rada na nacionalnoj (ili općoj) *Kazališnoj enciklopediji*. Mislim prvenstveno na *Repertoar hrvatskih kazališta 1840. - 1890.* (pod njegovom neumoljivom, ali stoga to vrednijom uredničkom rukom) koji će, uskoro, biti ažuriran i trećom knjigom. Ovdje se tiska i *Kronika* s nizom prevažnih teatrografskih detalja, a dr. Hećimović je upravo herojski (što mu malo tko priznaje) godinama skupljao i sveudilj skuplja građu za povijest hrvatskoga glumišta, u rasponu od bogatih privatnih ostavština, do tzv. "dnevne" dokumentacije. Bez bitnoga i djelatnoga udjela ovoga Zavoda na čelu s dr. Hećimovićem pokretanje *Kazališne enciklopedije* bila bi prava besmislica. Drugo je pitanje (jer Zavod teško da će moći postati jedinim i ekskluzivnim izdavačem) suradnja ove znanstvene institucije s "izvršnim producentom" buduće edicije.

Budu li se, u samom početku, riješila ova prijeko potrebna tehnička i financijska pitanja, na red stižu ona znanstvena.

Da li ćemo pisati "opću" ili *nacionalnu* enciklopediju. O tome ovisi bit buduće enciklopedije, naime njezin abecedarij. Bez obzira kako se uredništvo bude opredijelilo, u njemu neće smjeti izostati natuknice Shakespeare, Moliere ili Goldoni (upravo zbog iznimne njihove recepcije u hrvatskome glumištu). No, da li uvrstiti natuknice Calderon, Goethe ili Puškin? Ulaze li u ovakvu enciklopediju strani glumci i redatelji (Sarah Bernhardt, Stanislavski, Jean Vilar, Peter Brook, Laurence Olivier svakako - da, jer su gostovali u nas, ali što učiniti s Eleonorom Duse ili Peterom Steinom?). Kako oblikovati natuknice o hrvatskim glumcima i redateljima: čini mi se da to više nije moguće bez jedne do tri jedinice literature. Kako klasificirati hrvatske kazališne umjetnike (a ovdje mislim na administraciju, kritičare i dr.) po tzv. "enciklopedijskoj retkarini". Držić, Miletić, Fijan, Milka Trnina, Krleža, Babić, Raić, Zinka Kunc, Gavella, Margarita Froman i Benešić zasigurno pretendiraju na kvalifikativ A, ali, zasigurno, i još netko. Tko je onda B, pak, onda, sve na niže do E. Gdje su dobne granice za mlade kolege? Da li, kao u nekim svjetski poznatim kazališnim enciklopedijama (sovjetska, talijanska) natuknice dobivaju i pojedini kazališni naslovi (drame, opere, baleti, s popisom "casta" na svjetskim i nacionalnim prazvedbama, odnosno premijereama)? Pitanja se (nakon tridesetgodišnjeg mukotrpnoga rada u enciklopedistici) redaju, a kraja im gotovo nikad i nema.

№

3

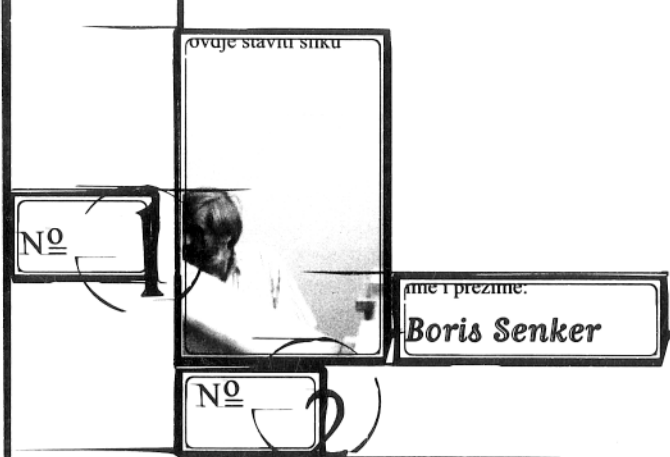
Smatram da je hrvatska teatrologija danas sposobna ne samo izraditi idejni projekt buduće *Kazališne enciklopedije*, već ga i ostvariti, jer posjeduje (u nekoliko dobnih skupina) dostatan broj kvalificiranih iiskusnih stručnjaka za takav pothvat. U njemu sam voljan sudjelovati, ukoliko neke pretpostavke koje sam ovdje iznio postanu ozbiljnim polazištem budućega rada.

1. *Filmsku enciklopediju* u dva sveska (Zagreb, 1986. i 1990.) hrvatska kultura nije iznjedrila sama od sebe niti po Duhu svetome, nego tu enciklopediju ima zato što su se u desetljetni rad na njoj upustili veliki, subvencionirani nakladnik s poslu primjerenim administrativnim, lektorskim, korektorskim, likovnim i grafičkim pogonom (današnji Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"), pokretač, glavni urednik i autor niza ključnih članaka Ante Peterlić, 12 odnosno 13 članova uredništva (Ivona Ajanović, Petar Krelja, Tomislav Kurelec, Ranko Munitić, Vlada Petrić, Nenad Polimac, Rudolf Sremec, Dušan Stojanović, Mirko Šeper, Hrvoje Turković, Saša Vereš i Velimir Visković, za oba sveska, te Igor Costl, za II. svezak) i 77 suradnika za I., a 95 za drugi svezak. Od tih suradnika, važno je reći, oko dvije trećine bile su iz Hrvatske. To je prvi dio odgovora iz kojega slijedi i, rekao bih, podosta logičan zaključak da će hrvatska kultura dobiti i *Kazališnu enciklopediju* kad se u ozbiljan rad na njoj upuste veliki, subvencionirani ili bogati nakladnik s primjerenim pogonom, glavni urednik pripravan da dokraja izdrži na tom poslu i zadrži suradnike na okupu te barem trideset do pedeset suradnika.

Drugi se dio odgovora odnosi na tržište. "Tradicija kazališne umjetnosti na ovim prostorima" - i na svim drugim prostorima, ako smijem dodati - "neprijeporno (je) dulja od filmske". Istina. Jednako je tako "neprijeporno dulja od filmske" i tradicija književnosti. Unatoč tomu i unatoč željama te posve konkretnim prijedlozima, najpozvaniji nakladnik - a taj je Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" - još se nije ni za pokretanje *Enciklopedije* (hrvatske) književnosti. A tiskao je dosad i *Muzičku enciklopediju* i *Enciklopediju likovnih umjetnosti*, i *Enciklopediju hrvatske umjetnosti*, i *Krležijanu* (koje su II. i III. svezak pred izlaskom). Tiskao je, uzgred rečeno, i *Pomorsku*, i *Šumarsku*, i *Medicinsku* i *Tehničku enciklopediju*, i *Enciklopediju fizičke kulture*, i *Ekonomski leksikon*; radi se u *Lexu* i na *Religijskom leksikonu*, priprema se *Croatica*, izlaze polako ali sigurno i *svesci Hrvatskoga biografskog leksikona*, izrađuju se karte, vodiči i atlas, ali nema na pomolu, recimo, *Političke* ili *Filozofske enciklopedije*, ili *Enciklopedije folklor*, ili *Arheološkog leksikona*... To su, međutim, druge priče. Vratimo se kazalištu, filmu i tradiciji kojoj ovdje, na žalost, pripada samo sporedna uloga. Tržište je mnogo važnije. Važne su procjene broja potencijalnih kupaca (a ne procjene broja osoba što bi svoje ime i sliku rado vidjele na finom papiru i među tvrdim koricama ove ili one enciklopedije). Može, stoga, kazališna tradicija biti i dulja od opjevanih deset-dvanaest stoljeća, koliko "na ovim prostorima" Hrvati dišu i pišu pak valjda i glume ili, barem, glumataju, ništa joj to ne pomaže. Financijer, nakladnik i distributer nekoliko tisuća skupih primjerkara jednosveščane ili višesveščane *Kazališne enciklopedije* za kojom, razumije se, kazalištarci i teatrolozi vape, dosad se nije našao jer za takvu enciklopediju još nitko nije vidio dostatno široko tržište, još nitko nije nanjušio koliko-toliko dobar posao. Za *Filmsku enciklopediju*, međutim, jest. *Filmska* je publika posvuda, pak tako i u nas, mnogo šira od kazališne. (Računam tu, dakako, i gledatelje filmova na televiziji, i članove videoteka.) Potencijalnih je kupaca *Filmske enciklopedije*, dakle, mnogo mnogo više od potencijalnih kupaca *Kazališne enciklopedije* te je, što se takozvane "tržišne logike" tiče, odluka za onu a ne ovu posve - i posvuda - očekivana i razumljiva.

Napokon, i treći dio odgovora. Godine 1990., kad se na hrvatskome tržištu pojavio II. svezak *Filmske enciklopedije*, iz iste tiskare - s to je, naravno, tiskara "Dela" u Ljubljani - na isto su tržište stigla i dva sveska *Repertoara hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Ni ta dva sveska hrvatska kultura i znanost nisu dobile čudom, ili igrom slučaja, ili milošću Božjom a voljom narodnom, nego su se i tu na desetljetnom poslu našli današnji Odsjek za povijest hrvatskoga kazališta HAZU, Nakladni zavod "Globus", urednik i priređivač Branko Hećimović te tridesetak suradnika koji su obradili repertoar svih profesionalnih kazališta u Hrvatskoj. Godine koje su filmolozi uložili u *Filmsku enciklopediju* teatrolozi - dakle oni koji bi mogli i morali najviše raditi na željenoj *Kazališnoj enciklopediji* - uložili su u jednako važnu, jednako vrijednu temeljnu knjigu, u *Repertoar*. I nitko ne može reći da su pogriješili. Naime, kad je riječ o temeljnim djelima kao što su rječnici, leksikoni, enciklopedije, bibliografije i teatrografije, nema pogrešnih odluka, nema ni suvišnih, ali ni prećih stvari. Sve je nasušna potreba. Ima samo loše obavljenih poslova kojih su rezultati neuporabljivi, a *Repertoar* je dobro obavljen posao. I *Kazališna enciklopedija* mora biti dobro obavljen posao. Loša, što će reći površna, netočna i nepotpuna, nema nikakvu vrijednost, ni za koga.

3. Ne. Sve dok se ne privede kraju posao na *Bibliografiji rasprava i članaka - kazalište*, koju priprema Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i kojoj sam (glavni a vanjski) urednik, odgovor ne može biti drugačiji.

2. Dijelom sam već odgovorio i na to pitanje. Valja nam ponajprije osloboditi se *Ho-ruk* ili *Blitzkrieg* mentaliteta. *Kazališna se enciklopedija ne može napraviti preko noći*. Danas smo se dogovorili, sutra zbrljamo abecedar, prekосуtra nešto našvrliamo, svatko na svoj način, i gotovo! Imamo *Enciklopediju*! Pogledajte 1. broj "Glumišta". Niste ga radili na brzinu, nije ga radio samo jedan čovjek, a ipak ima nedosljednosti, propusta i netočnosti. Zašto se ispod fotografija koje "ilustriraju" razgovore s Matkom Ragužom i Reneom Medvešekom ne navode imena glumaca? Zašto se, pod drugim fotografijama, imena navode uglavnom po načelu "s lijeva na desno", ali i po načelu "prvo dame"? Zašto uz velike priloge (blokove, veli se u nas) o predstavama nema ujednačenih i potpunih teatrografskih podataka (kazalište, autor, naslov, / prevoditelj/, redatelj, dramaturg, scenograf, kostimograf, skladatelj i drugi suradnici, glumci i njihove uloge), kakve smo nekad dobivali uz kazališne kritike u "Vjesniku"? Zašto se na jednom mjestu citira, a ne navodi čiji tekst? Zašto se kaže da je Cavellina i Babićeva glasovita predstava *Na tri kralja* premijerno izvedena godine 1939., kad je ta premijera bila 12. studenoga 1924. pak je i Babić nagradu u Parizu dobio 1925.? Zašto uz odlomak preuzet iz "Slobodne Dalmacije" nema datuma? Zašto su podaci u "Popisu predstava premijerno izvedenih u razdoblju od mjeseca rujna do prosinca" tako šturi te nema čak ni datuma? Zašto se kaže da su prevedene *Udovice* djelo dvojice autora, Ariela Dorfmana i Tonyja Kushnera, a fotografiju i kratak životopis dobiva samo Dorfman? Zašto se Nikola Batušić, koji je za biblioteku Stoljeća hrvatske književnosti priredio Demetrova djela, naziva "sakupljačem", kao da je riječ o književnome folkloru? Prvom se broju kazališnoga časopisa takve greške i propusti mogu oprostiti jer će ih u sljedećim brojevima, vjerujem, biti sve manje. *Kazališnu bi enciklopediju*, međutim, takvi previdi učinili posve neuporabljivom, ne samo bezvrijednom nego i štetnom, poglavito stoga što "na ovim prostorima" tako skupo i opsežno djelo malo kad dobiva prigodu za popravni ispit.

Što dalje? Valja među teatrolozima naći osobu koja će biti pripravna na to da nekoliko godina, možda i desetak, bude glavni urednik, a vjerujem da si svi možemo podosta dobro predočiti opseg i vrstu poslova od izrade abecedara, preko naručivanja članaka i utjerivanja dugova (u recima, naravno) od suradnika do posljednjih uredničkih čitanja i korektura. Valja formirati i uredništvo od sedam-osam članova što će međusobno dobro surađivati i podijeliti stručni nadzor nad pojedinim područjima. Valja naći financijera i nakladnika koji će zaista moći, znati i htjeti nekoliko godina "pratiti" rad na *Enciklopediji* (Cijenim dobru volju - ili zanimanje za proračunska sredstva - malih nakladnika, ali bolje je da se u *Kazališnu enciklopediju* ne upušta netko tko i u stručnim i organizacijskim poslovima, i u lekturi i korekturi, i u grafičkoj opremi i tiskanju ovisi o vanjskim suradnicima.) Valja skupiti, zainteresirati i pristojno plaćati tridesetak ili pedesetak suradnika koji neće pisati autorske feljtone, kritike, eseje ili studije o aktantima, energijama, odgodama, različitosti, drugosti, okladama, pogodbama, odsutnosti, diseminaciji, diskursu moći i oku vlasti, ili pak domoljubne i glumljubne priče o samim hrvatskim velikanima što su kročili hrvatskim daskama što hrvatski život hrvatski znače, nego će bezlično, sažeto, disciplinirano, suhoparno i dosadno nizati točne i tri puta provjerene podatke o tomu tko je, što, gdje, kada, kako, komu i zašto (pri)kazivao u hrvatskome (i, ako tako odlučimo, svjetskome) kazalištu.

Što se dijela pitanja o "nositelju toga projekta" tiče, čini mi se da *Kazališnu enciklopediju* na svojim leđima može ponijeti samo skladan i dobro uhranjen kentaur kojemu će glavu dati struka (recimo Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa), trup veliki nakladnik (primjerice Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Matica hrvatska ili Školska knjiga) a hranit će se iz punih jaslara, državnih ili privatnih.

Dopustite, poslije svega, i meni jedno pitanje. Jeste li razmišljali i o kompaktnom disku iliti čvrstoj ploči s *Interaktivnom enciklopedijom hrvatskoga kazališta i filma*, s biografijama, teatrografijama, filmografijama i portretima dramatičara, scenarista, glumaca, redatelja i drugih umjetnika, fragmentima dramskih tekstova, fotografijama prizora iz predstava i filmova, podacima o izabranim predstavama i filmovima te relevantnim kritičkim osvrtima na njih, kostimografskim i scenografskim skicama, popularnim arijama iz opera, opereta i musicala, isječcima iz filmova i snimljenih predstava, tonskim zapisima monologa i dijaloga...

Za tu bi se igračku htjelo i više, mnogo više suradnika, ali bi se, neprijeporno, našlo i mnogo više kupaca.

1. Na vaš prvi upit o nepostojanju *Kazališne enciklopedije* u Hrvata - odgovor je kratak i jednostavan, ali točan i istinit. Nepostojanje *Kazališne enciklopedije* je svojevrsna sramota za kulturu, znanost, a osobito za kazališne djelatnike.

Nepostojanje *Kazališne enciklopedije* ne bih vezao uz postojanje *Filmske, Likovne, Medicinske* ili bilo koje druge enciklopedije, jer je tijekom svih ovih godina tiskano i mnogo skupih, a objektivno manje potrebnih tiskovina od jedne *Kazališne enciklopedije*.

Opravdanja su poznata: pomanjkanje financijskih sredstava, manjak stručnih kadrova, dugotrajni proces oblikovanja (pripreme radnje i samo tiskanje) enciklopedije etc.

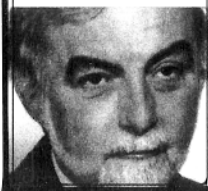
A de facto ipak se radi o nehatu i svojevrsnoj nezainteresiranosti prvenstveno samih kazališta i glazbeno-scenskih umjetnika, pa potom i pozvanih znanosti koje se bave fenomenom kazališne umjetnosti. Zasižno je bilo pojedinačnih inicijativa i htijenja da se pokrene proces stvaranja *Kazališne enciklopedije*, ali su to bili usamljeni slučajevi bez značajne potpore struke, znanosti i države. Jer ni jedna enciklopedija, pa ni *Kazališna*, ne mogu se ostvariti bez pune potpore državnih institucija i to ne samo u financijskom pogledu.

Osobno iskustvo me upućuje na ove zaključke. Vodeći osamdesetih godina Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu u nekoliko navrata (vrlo ozbiljnih pokušaja) nastojao sam zainteresirati LZ "Miroslav Krleža" i tadašnjeg direktora g. Vladimira Pezu da se pristupi pokretanju stvaranja *Kazališne enciklopedije* i to u zajedništvu LZ "Miroslav Krleža", Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU i HNK-a u Zagrebu. Prirodno da je glavni nositelj projekta trebao biti Leksikografski zavod. Ali, tada je Zavod imao druge planove, a državne instance nisu pokazale nimalo zanimanja i to zbog navodne skupoće. Nije se htjelo percipirati da ostvarivanje projekta traje godinama, pa se tako i raspoređuju potrebna sredstva za pripreme radnje, a zasebice za samo tiskanje.

Početak devedesetih godina intendant HNK-a u Zagrebu g. Georgij Paro opet pokreće inicijativu o pristupanju stvaranja *Kazališne enciklopedije* i to opet u zajedništvu već prije spomenutih kulturnih institucija. Započeti su razgovori s akademikom Daliborom Brozovićem, generalnim ravnateljem LZ "Miroslav Krleža", Odsjekom za povijest hrvatskog kazališta HAZU, čak se govorilo o osobama koje bi bile voditelji projekta, raspravljalo se o prostoru u kojem bi djelovalo uredništvo i tko bi sve trebao sudjelovati u tom uredništvu. No, pokretanje ove zadnje inicijative nažalost palo je u doba najtežih dana Domovinskog rata i sasvim razumljivo da su tada mnoge druge stvari bile od mnogo sudbonosnijeg značaja za Hrvatsku od stvaranja *Kazališne enciklopedije*.

Ali sudeći po vašim upitima, pretpostavljam da se pokreće nova inicijativa za pristupanje radu na *Kazališnoj enciklopediji*. Vjerujem da ona ima sve šanse za konačni uspjeh i konačno da se ozbiljno pristupi stvaranju toliko potrebne *Kazališne enciklopedije*. Pa danas su za mnoge u kazalištu i van njega najvažnija stručna pomagala tzv. *Enciklopedija HNK-a u Zagrebu*, 1969. g. (nepotpuna na pojedine periode kazališne povijesti i sl.), te nasreću *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*.

ovdje staviti sliku

№

№

ime i prezime:

Marijan Radmilović

2. Slijedom Vaših upita koji su znak stvaranja javne inicijative za pokretanje rada na *Kazališnoj enciklopediji* valja djelatno zainteresirati za projekt njihove buduće stručne nositelje: LZ "Miroslava Krleže", Odsjek za kazališnu povijest HAZU i HNK u Zagrebu kao matično nacionalno kazalište u Hrvatskoj. Prirodno da ova navedena tri subjekta obvezatno uz sebe vežu i mnoge druge pojedince ili institucije. No, njihova prva zadaća je da se osmisli stručni i organizacijski prijedlog projekta *Kazališne enciklopedije*, te da se sa tako razrađenim modelom projekta pokrene pitanja državne financijske potpore (prvenstveno Ministarstvo za kulturu i Ministarstvo znanosti) koja je, kako rekoh, neophodna u svim fazama stvaranja *Kazališne enciklopedije*.

Što se tiče znanstvenika koji bi ponijeli napor stvaranja *Kazališne enciklopedije*, danas je lepeza stručnih i nadasve pozvanih osoba daleko šira i to u svim generacijama, pa ne bi trebalo biti u tom pogledu nekih smetnji.

№

3

3. Sigurno da bih se želio uključiti u stvaranje *Kazališne enciklopedije* i tako pripomoći ostvarenju jednog od mojih htijenja. Mislim da bih kao jedan od djelatnih urednika (organizacija, financijsko-administrativni poslovi) mogao pripomoći konačnom i neophodnom tiskanju *Kazališne enciklopedije*.

ime i prezime:

Dalibor Brozović

№

1

№

2

1. Upravo duga tradicija i kazališne umjetnosti i scenske književnosti i u svijetu i u nas objašnjava zašto se naša filmska enciklopedija pojavila prije kazališne, koja je za sada samo *pium desiderium*. Za kazališnu enciklopediju valja savladati golemu količinu podataka o scenskoj umjetnosti i scenskim tekstovima od samih davnih početaka, ne samo grčkih i rimskih nego i indijskih, kineskih, japanskih i drugih (čak je u Carstvu Inka, još prije Pizarrova osvajanja, bila davana jedna dvorska drama na kečuanskome jeziku): A tek naša velika i divna tradicija od crkvenih prikazanja, preko Držića, pa Brezovačkoga, do Vojnovića i Krleže, da spomenem samo neke ključne pojave. Već koje desetljeće obrađuje se ta tradicija na Danima hrvatskog teatra, objavljena je već mala biblioteka zbornik, s toga skupa, Leksikografski je zavod objavio bibliografiju članaka o kazalištu, i još se na tome radi, ali sve to i mnogo drugoga što je učinjeno, nije još dovoljna podloga za neposredno pokretanje kazališne enciklopedije. A s filmom je, naravno, sve bilo drugačije.

2. Već sam djelomično odgovorio na to pitanje. Mislim kako je naravno da Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", izdavač niza naših enciklopedija i leksikona, preuzme na sebe i pokretanje kazališne enciklopedije (s općom i hrvatskom tematikom). No to neće biti moguće prije nego što izdavanje *Hrvatske enciklopedije* uđe u rutinsku fazu, sredstva i kadrovi ne omogućuju drugačije rješenje, a i poslije će se morati usporedno raditi i na pripremnim poslovima i na izradi same enciklopedije. Posao bi se pak, naravno, morao obavljati u suradnji s HAZU, s Institutom za književnost i teatrologiju, s odgovarajućim katedrama, s Akademijom za kazališnu umjetnost, Sveučilišnom bibliotekom, MH, DHK, itd.

№

3

3. Mene životna dob prisiljava da se ograničim na uhadavanje *Hrvatske enciklopedije*, a ako mi koja godina preostane, posvetio bih ju samo završavanju svojega znanstvenog djela, prije svega u lingvističkim disciplinama.

№

1

**Kako vam je uspjelo realizirati projekt
Filmska enciklopedija?**

№

2

**S kojim ste se sve problemima susretali
u radu na Filmskoj enciklopediji?**

№

3

**Što biste savjetovali svojim kolegama iz
kazališta, na koji način pokrenuti i
realizirati Kazališnu enciklopediju?**

№

1

1. Kad se nešto realizira, štošta se zaboravi, zaborave se razne poteškoće, nedoumice i tome slično. No, svakako, potrebno je naći odgovarajuću ekipu glavnih suradnika, ne toliko savjetodavaca koliko kompetentnih pisaca članaka. Svi su skloni mudrovati o tome kakva treba biti enciklopedija, ali se onda pokaže da svoje mudrovanje mnogi neće produžiti i u praksi - u konkretnome radu, to jest pisanju i recenziranju tekstova. Sasvim intuitivno, osim prvog ("svečanog" i javnog sastanka, nikada nisam upriličio ni jedan sastanak na kojemu bi bilo više od dvojice ljudi - urednika za neku struku ili pisca tekstova i mene. Sastanci ubijaju volju za radom, progovaraju taštine pojedinaca i preglasni glasovi neradnika. Ovaj savjet pomalo je makijavelističke naravi, može se učiniti da iz njega progovara taština samoga izricatelja, ali sam uvjeren da u njemu ima "nešto".

Dakle, najvažnije je naći "kvalitetne" i djelatne pisce članaka, a onda im dopustiti i stanovitu autonomiju. Glavni urednik, ako se članci raznih takvih suradnika i razlikuju, relativno lako izvede zahvate koji vode željenom enciklopedijskom ujednačavanju. Oni koji su spremni raditi na enciklopediji, oni koji znaju svoj posao i koji poštuju rokove, lakše od ostalih pristaju i na urednikove ujednačavačke poteze. Očevidno, uglavnom se bitno razlikuju od onih drugih, kojih je, imam mučni dojam, nemalen broj.

Zaključak koji proizlazi iz ovog pomalo, recimo, impresionističkog pričanja o realizaciji *Filmske enciklopedije* je sljedeći: Urednik pojedine struke (tematike) najbolje je da bude onaj koji je i najefikasniji kao pisac tekstova.

№

2

2. Implicitno sam, čini mi se, na to pitanje odgovorio raspredajući o prvom. Najteži problemi vezuju se uz suradnju, uz "nabavljanje" članaka. Ipak, još nešto: najveći problem predstavljaju tekstovi o osobama iz domaćeg kazališnog svijeta. Kad enciklopedija izađe, malo koga će zanimati što piše i koliko je redaka posvećeno Shakespeareu, ali će nastati veliki problemi zbog toga što je nekom našem kazališnom djelatniku pripalo sedam redaka, a ne osam kao onom nekom drugom. No, to je "klasika" i na to treba unaprijed računati.

№

3

3. Kako pokrenuti *Kazališnu enciklopediju*? Pokretanje *Filmske enciklopedije* zbilo se "izvan mene", u JLZ, pa u tom smislu nemam određenijih prijedloga. Ja sam tek prihvatio iznenadnu ponudu a čini mi se i presudnu inicijativu budućeg direktora dra. Ive Cecaća koji se prethodno konzultirao s direktorom Zavoda, Miroslavom Krležom (koji je ubrzo nakon toga otišao u mirovinu).

Ipak, u svezi s realizacijom, a ne zalazeći u pojedinosti, mogao bih još nešto dodati. Treba se osloniti i na mlade ljude, a na urednicima je da među njima nađu znalce, one koji su spremni poslušati savjete iskusnijih i koji su spremni raditi (a usput i učiti o kazalištu). Stariji stručnjaci često su prezaposleni, neki surađuju tek "reda radi". Najkonkretnije: u okviru Odsjeka za komparativnu književnost (Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) osnovan je teatrološki smjer kojega vodi dr. prof. Boris Senker, i siguran sam da bi se na tom "mjestu" mogla stvoriti jedna korisna ekipa suradnika.

ovdje staviti sliku

ime i prezime:

Ante Peterlić